

Тематски зборник научних радова од међународног значаја

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ – ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

(Тематски зборник научних радова од међународног значаја)

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

За издавача

Др Марија Јефтимјевић Михајловић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Др Марија Јефтимјевић Михајловић

Заменик главни и одговорни уредника издавачке делатности

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Уредили и приредили

Др Ивана Раловић, научни сарадник
Др Соња Шљивић, научни сарадник

Научни савети публикације

Др Марија Јефтимјевић Михајловић, виши научни сарадник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Проф. др Драган Симеуновић, редовни професор,
Академија за националну безбедност, Београд
Др Јасмина Ахметагић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Весна Зарковић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Предраг Терзић, виши научни сарадник,
Институт за политичке студије, Београд
Проф. др Јурченко Сергеј Васиљевич, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација
Проф. др Татјана Александровна Сењушкина, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација

Лектура и коректура

Муниба Дрековић, др Тамара Љујић, Зорана Тупић,
Урош Ђурковић, Јована Јовановић и Маша Петровић

Превод на енглески језик

Ана Микша

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Дизајн корице

Сенка Влаховић

Штампа

Graficolor DOO, Краљево

Фотографија на корици

Јован Стојан, Црква Светог Илије у Подујеву, Косово и Метохија, Србија

Тираж 150

ISBN 978-86-82736-15-8

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

Тематски зборник научних радова
од међународног значаја

**ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА**

Лепосавић, 2025.

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	15–18
------------------	-------

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Драган М. Симеуновић, <i>Косовски мит као гео и чувар српској духовној идентитету</i>	21
Гидеон М. Грајф, Никола А. Марковић, <i>Анџе Павелић као археолошки истраживач: личности, хетерономија и механизми идеолошкој насиља</i>	35
Алексиос П. Панагопулос, <i>Дефиниција казне у закону и криза правне идентитету: “Nullum crimen, nulla poena sine lege”</i>	49
Јасмина М. Ахметагић, <i>Појам личности и феномен религиозности на примеру „Оца Сергија“ А. Н. Толстоја</i>	67

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Наташа М. Сарафова, <i>Ауторов естетски одјек и сенка насиља: лик Оскара Вајлда у огразу хомосексуалног романа Слика Доријана Греја</i>	83
Али Калил, <i>Беневољентна снага: како образовање доприноси националном исцељењу у време кризе</i>	99
Ана М. Мумовић, <i>Православна духовност и/или етика и естетика хришћана о Светојољу (Прилози тумачењу поезије и етикете Александра Деспиновића)</i>	113
Ивана М. Раловић, <i>Хандке као оледало историјских (не)прилика</i>	131
Соња Р. Шљивић, <i>Уста пуна земље: о границама солидарности и друштва</i>	149
Тамара М. Љујић, <i>Личности као бојно поље: интернализација логора у драмама Ђорђа Лебовића</i>	171
Зорана З. Ђупић, <i>„Космет – чувари и сецесионисти“ – границе језичкој и идентитетској припадности друштва у делу Двадесет српских подела Душана Ковачевића</i>	187

- Урош З. Ђурковић, Промени ти наслов, Аларм и Свакодневно
убијање живота: *ѝрилоѝ проучавању савремене срѝске
ѝоезије на Косову и Меѝохији* 203
- Јована С. Јовановић, Дијалекѝолошка исѝраживања
као оѝледало иденѝиѝеѝа – Синѝаксичка проучавања
доњосиѝничких ѝовора 219
- Маша Љ. Петровић, Насилничке личности као ѝавни јунаци
*ѝрозних осѝварења у Антологији српске прозе
Косова и Метохије 1945–2000* 239

ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА

- Срђан М. Перишић, Биѝолиѝичко друшѝво конѝроле
и ѝосѝиндивидуа 257
- Предраг Д. Павлићевић, Геѝолиѝика и лидерсѝво 273
- Ратомир Д. Антоновић, Светослав П. Мишев,
*Лични ауѝориѝеѝ лидера као извор силе у ѝолиѝици
и међународним односима* 289
- Божидар Л. Форца, Субјекѝивне слабосѝи лидера као
објекѝиван ѝроблем следбеника и уѝрављања оѝанизацијом 305
- Али Салехи Кахризсанги, Данијел М. Пановић, Личносѝ верскоѝ
и ѝолиѝичкоѝ вође у исламској револуцији 1979. ѝодине 323
- Драгана М. Ђорић, Растислав М. Стојсављевић,
*Срѝски иденѝиѝеѝ на Косову и Меѝохији
– између ѝеоѝрафских и ѝравних закониѝосѝи* 339
- Марина Д. Мијатовић, Иденѝиѝеѝ и насиље: личности жене
на Косову и Меѝохији у савременом друшѝву 355
- Александра Љ. Митровић, Очување колекѝивноѝ сећања
*и однос друшѝва ѝрема башѝини – кулѝура, исѝорија
и иденѝиѝеѝ срѝскоѝ народа на Косову и Меѝохији* 373
- Војислав С. Тодоровић, Слободан Љ. Петровић,
Ратко Љ. Љубојевић, Косово и Меѝохија између иденѝиѝеѝа
*и ѝеоѝолиѝике: од НАТО аѝресије до савремених медијских
и ѝолиѝичких нараѝива* 387
- Кристина Д. Дуканац, Подсѝицање исламисѝичкоѝ
*ексѝремизма код ѝојединачноѝ и колекѝивноѝ иденѝиѝеѝа
у Рейублици Србији у 21. веку, ѝосебан осврѝ на ѝросѝор
Косова и Меѝохије* 409

Драган В. Живаљевић, Виолета Д. Вукчевић, <i>Очување личној идентитетској у мултикултуралној средини Косова и Метохије</i>	429
Стефан Н. Анђелковић, <i>Национализам као ђолијичка сјтрајтејја: формирање идентитетској Срба и Албанаца на Косову и Метохији</i>	447
Мирослава М. Глигорић, <i>Одржање националној идентитетској код срјској сјтановнишјва иселаваној са Косова и Метохије</i>	471
Марко М. Миловић, <i>Ејзисјирање кривичној законика на Косову и Метохији – јреседан на јросјорима јројекјоратја</i>	487
Мирослав Д. Стевановић, <i>Којнишјвно рајвовање у функцији јодривања одбрамбеној кайацјтејта Србије на Косову и Метохији</i>	503
Слободан Љ. Петровић, Момчило Д. Јокић, <i>Појединац у времену медијске манијулације: ђолијички и јравни изазови савременој свејта</i>	519
Александра М. Мировић Јанковић, Петар М. Матић <i>Личносј брента и бренд личносји у јроцесу брендирења државе и националној идентитетској</i>	535
Јелена В. Радовић Стојановић, Невена Љ. Гаврић, Александра Ј. Шумић, <i>Улоја јойиса у очувању срјској националној идентитетској на Косову и Метохији</i>	557
Данијел Батиста, <i>Идентитетској и личносј у дијшјалном ђолијичком дискурсу: између алјоршјамске хејоронотије и јовора мржње</i>	575

ИСТОРИЈА

Војћех С. Шчепањски, Ђорђе С. Камјерелић (1853–1937) – нека размишљања о улози сведочансјва јојединца о судбини Срба у Сјтарој Србији осамдесетшјх јодина ХХ века ...	591
Милош Д. Тимотијевић, <i>Извешјјаји Политике о злочинима над Србима у Косовском вилајетју шјоком 1912. јодине до јочетјка Првој балканској рајта</i>	613
Драгана Ј. Јањић, Горан М. Јанићјевић, <i>Маршјролошки ејнос срјској народа на основу јримера из ХХ сјтолећа из визуре ејискоја Ајтанасија Јевшјића</i>	631

- Росица Жечкова Ангелова, *Личности и борба Власаки Манова (1891–?) за национални идентитети* 653
- Драгољуб Г. Мандић, *Интелектуалац у борби за грађанска и национална права. Студија случаја личности академика Димирија Бојдановића* 669
- Слободан Ђ. Продић, Вања С. Продић, *Карактеристике личности диктатора кроз осврт на дело Артура Кронфелда* 691

ФИЛОЗОФИЈА, КУЛТУРА, СОЦИОЛОГИЈА

- Љубиша Р. Митровић, Дуња З. Величковић, *О моћи и немоћи савремене науке у односењу мултикомплексној човековој идентитету* 711
- Марио Н. Калик, *Шелерова концепција личности као критика модерне Западне цивилизације* 731
- Боривоје В. Балтезаровић, *Личности и технологија у контексту трансхуманизма: мултидисциплинарни приступ савременим изазовима и перспективама индивидуалној идентитету* 753
- Соња Т. Кузманчев-Станојевић, *Идентитети у неолибералном контексту: индивидуално такмичење насупрот колективној солидарности* 769
- Оља М. Арсенијевић, Ненад Н. Перић, *Личности вође у српском пословном свету на Косову и Метохији од доба Немањића до савремених ИТ предузетника* 785
- Ана З. Јевтовић, Никола Н. Дојчиновић, *Насиље и политичка моћ у добу синтетичких идентитета – „косовизација“ српске културне баштине* 803

Маша Љ. ПЕТРОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

НАСИЛНИЧКЕ ЛИЧНОСТИ
КАО ГЛАВНИ ЈУНАЦИ ПРОЗНИХ ОСТВАРЕЊА У
АНТОЛОГИЈИ СРПСКЕ ПРОЗЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ
1945–2000**

Айсџиракџи: Циљ рада јесте да одговори на питање да ли се у типу јунака-насилника може препознати кохезивни поетички елемент, спона између разнородних поетика косовско-метохијских прозних стваралаца. На примерима из романа *Сџирма обала* (1961) Вука Филиповића и *Крајњиковечник* (1972) Предрага Цветичанина, као и приповедака „Цигански нож“ (1951) Данила Николића, „Зли задатак“ (1980) Драгана Ристића и „Бабуш“ (1975) Драгутина Мићовића, применом психолошког и емоционалношког приступа, анализирају се искази, поступци и међуљудски односи главних ликова и наглашавају се психичке структуре и специфична социјална обележја која указују на то да ови јунаци припадају типу насилничке личности. Посебно обрађујући пажњу на врсту насиља коју спроводе и на идентитет жртава, у раду се демонстрира да су писци, градећи такве књижевне ликове, желели да истакну да феномен насиља на Косову и Метохији није у вези са опозицијом ми : други, Срби : Албанци, хришћани : муслимани, већ да је, како то изриче Мишел Фуко, стварни проблем опасна индивидуа.

Кључне речи: насилничка личност, тип јунака-насилника, психичка структура ликова, социјална обележја ликова, српска проза Косова и Метохије, психолошки и емоционалношки приступ књижевном делу.

За разумевање прозних остварења сабраних у *Антолоџији српске прозе Косова и Метохије 1945–2000* и проучавање посебних проблемских питања у вези са тим литерарним делима важно је опцртати шири контекст у којем су она стварана и публикована. Наиме, као што је више пута истицано

* Истраживач-приправник, ORCID 0009-0009-3446-5467, masapetrovic01084@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

у различитим научним студијама посвећеним овом темпоралном и локусно маркираном периоду у развоју српске књижевности, српска проза која је настајала на простору Косова и Метохије после Другог светског рата није имала идејни и стилски континуитет са књижевношћу писаном у периоду између светских ратова (в. Бован 1995: 216). Њен почетак био је „сурово стваран, необично тежак и мукотрпан: као да се на овом простору писана реч први пут јавља, као да није било вишевековне традиције у књижевном стваралаштву“ (Костић 2002: 6). Чини се да су у кратком временском периоду комунистичка послератна идеологија и захвалност Срба што су преживели и што су извојевали слободу прекинули везу са прошлошћу и одредили даљи развој прозног стваралаштва. Општепризната жеља да се афирмише идеја братства и јединства међу мултинационалним и мултиконфесионалним југословенским народом утицала је на начин на који су српски писци са Косова и Метохије почели да обрађују теме рата и мира, односа Срба и Албанаца, свакодневног живота у јужној покрајини.

Идеолошка стремљења обликовала су поетичка опредељења појединачних аутора, провоцирајући мноштво различитих поетичких гласова међу којима је тешко пронаћи заједничке елементе и извршити некакву стабилнију систематизацију или периодизацију. Осврћући се на малобројне покушаје састављања макар какве историје српске књижевности Косова и Метохије, приметно је да су покушаји, попут тематске систематизације, која је подразумевала груписање аутора у односу на ратне и послератне теме, теме из ближе и даље историјске прошлости, артизам, савремену тематику и дневну политику, односно хронолошко-поетичке периодизацијске поделе на традиционалистички, модернистички и артистички период (в. Костић 2002: 14–16), завршаване закључцима о њиховој непотпуности и ограничености. Ипак, стекао се утисак да осим тематске везаности за живот на Косову и Метохији, повезни елемент, уколико се утоне у дубље слојеве анализе књижевних дела понаособ, може бити и специфичан тип јунака.

Познајући историју, читајући бројна сведочанства о Другом светском рату на простору Косова и Метохије и проучавајући друге материјалне доказе, очекивано је што су се српски писци, настојећи да литерарно обликују своју свакодневицу и осликају лоше односе између Срба и Албанаца, да отворено проговоре о насиљу над српским народом током рата и у послератном периоду, о зверским убиствима, силовањима и међусобним сукобима југословенских и албанских комуниста, као и сукобима са балистима (в. Антонијевић 2015: 173–174), одлучили да то учине приповедајући причу о јунацима-насилницима. Тако се може рећи да је *Свила у њејелу*, односно *Анџолоија српске њрозе Косова и Метохије 1945–2000*, својеврсна галерија веома разноврсних и особених насилничких личности¹, које су

1 Уважавајући становиште Жарка Требјешанина: „Књижевни лик није нимало лако створити, јер он мора имати своју психолошки одрживу и веродостојну, вишедимензионалну личност. Лик, као и личност, није прост скуп различитих особина, навика, црта, карактера, нагона, жеља, вредности, уверења, ставова и образаца понашања.

главни или носећи јунаци приповедака и романа и да посредством прича о њиховим личним судбинама она чува колективно сећање народа на збивања од 1939. године, па све до краја двадесетог столећа. Мада бисмо могли претпоставити да ће се, због претходно језгровито потцртаних неповољних историјских околности и чињенице да је „Косово подручје које је постало познато као друштво растрзано сукобима и сегрегацијама, у којем Срби и Албанци живе потпуно одвојено, као два паралелна друштва“ (Дејзингс 2005: 13), тип јунака насилне личности везивати искључиво за јунаке албанског националног идентитета и муслиманске конфесије, ситуација је другачија.

Српски писци послератног периода градили су такве књижевне јунаке у својим романима и приповеткама посредством којих су наглашавали приврженост Албанцима као народу са другачијим језиком и другачијим обичајима, при чему су у великој мери игнорисали њихова недела, откривали њихово међусобно насиље и самокритички се освртали на недостатке Срба у контексту међусобних сукоба и сукоба са Албанцима. На тај начин су послали значајне поруке да „Срби са Косова никада неће мрзети Шиптаре“ (Милидраговић 1984: 67) и изразили жељу за дубљим и објективнијим разумевањем историјских и културних разлика, као и улоге насиља и насилничких личности у процесу обликовања разлика и њихове перцепције. Овакав начин писања потврђује схватање писаца да је и поред свих историјских сукоба и насилних понашања потребно тражити путеве ка хармонији и солидарности, те се залагати за усвајање модела изједначавања народа и култура, заснованог на међусобном поштовању и признавању историјске и културне посебности сваког народа.

Обликујући исказе, поступке и међуљудске односе својих главних ликова – насилничких личности и маркирајући њихове психичке структуре и специфична социјална обележја, али и разбоковајући наратив о врсти насиља коју јунаци спроводе и о идентитету жртава, писци попут Вука Филиповића, Предрага Цветичанина, Данила Николића, Драгана Ристића и Драгутина Мићовића су се јасно одредили у односу на феномен насиља на Косову и Метохији. Креативно транспонујући своја становишта у литерарни текст, они су у романима *Сјирма обала* (1961) и *Крајњокочник* (1972), као и у приповеткама „Цигански нож“ (1951), „Зли задатак“ (1980) и „Бабуш“ (1975) потврдили да насиље није повезано са уобичајеном стереотипном опозицијом ми : други, Срби : Албанци, хришћани : муслимани.

Он је систем релативно добро организованих, усклађених и интегрисаних физичких, психичких, социјалних и моралних карактеристика, које чине целовиту и јединствену, непоновљиву особу. Лик мора бити психолошки уверљива личност, али он није личност, јер он није психолошки, него уметнички појам, литерарна фигура, а не стварна особа“ (Требјешанин 2013: 795), у раду користимо термин насилничка личност, како бисмо именовали карактеристичан тип јунака код којег је услед одређених психолошких предиспозиција и социјалних фактора дошло до испољавања насиља, односно „дрске и безобзирне примене физичке силе, противправног угрожавања човека и других добара“ (Бошковић 2012: 7).

Они су, на примерима судбина својих јунака, проговорили о томе да у временима великих историјских сукоба, какав је био Други светски рат, али и у годинама које следе након њих, долази до дубоких поремећаја унутар друштвеног ткива. Њихов наратив је потврда да, када заједнице трпе систематске нападе, притиске и насиље од стране других народа или идеолошких противника, долази не само до појачане солидарности и отпора спољашњем непријатељу, већ и до унутрашњих ломова (в. Музела 2022: 6–15). Овакав притисак често узрокује интензивирање конфликта међу самим припадницима исте заједнице, па насиље, које је у почетку долазило споља, као облик агресије и освајања, временом почиње да се окреће ка унутрашњости самог колектива. Оно мења свој смер, прелазећи из одбране у осуду, сумњу, а чак и насилничко понашање према онима који се по нечем издавају, било по мишљењу, пореклу, ставу или понашању. Тако именовани писци сведоче да је једна од последица великих историјских прелома и ратова управо та унутрашња ерозија и српске и албанске заједнице, у којој нестају јединство, поверење и осећај заједничког циља. Тиме се рат, иако формално завршен, наставља другим средствима и на другом, интимнијем плану, а како то изриче Мишел Фуко, постаје јасно да је „стварни проблем који је свуда био на снази проблем опасне индивидуе“ (Фуко 1990: 149).

УБИЦЕ ЗБОГ ЉУБАВИ: СТАМЕН ЗАРИЋ И МОНИ МУРЕТ КАО ТИПОВИ НАСИЛНИЧКЕ ЛИЧНОСТИ У ПРОЗИ ВУКА ФИЛИПОВИЋА И ДАНИЛА НИКОЛИЋА

Роман *Сирма обала* (1961) аутора Вука Филиповића послератну српску косовско-метохијску прозу удаљава од идеолошког реализма и приближава тенденцијама ка успостављању блискости између српског романа и француског новог романа. Будући да је реч о романескном наративу посвећеном „губитницима и ишчезавању у лудило или у смрт“ (Костић 1971: 60), не изненађује чињеница да у њему постоји мноштво јунака код којих се могу препознати насилничке склоности. Међутим, посебну интерпретативну пажњу привлаче јунак-насилник, трговац, Стамен Зарић и његова жртва терзија Жива, „ликови које емоције раздиру“ (Костић 2002: 22) и чијем је мисаоном току подређена романескна целина „Кад месец изађе“, штампана и унутар антологије *Свила у њејелу*. Интересантно је да читалац од почетка зна како су подељене улоге међу двојицом јунака, будући да поглавље почиње *in medias res*, односно тренутком у којем Стамен има Живу на нишану и оклева у извршењу злочина: „Плазио се низ цев, одмеравао растојање до дрвљаника: три копаља. Петнаест метара. Једна смрт је толико пространа. Зашто Жива седи на оном пању? Чека Султану да му се врати?“ (Филиповић 2000: 1), те даљи ток радње заправо није ништа друго до ретроспективно контемплирање о прошлости, о разлозима због којих се трговац одлучио на убиство и ишчекивање самог чина.

Већ на основу цитираног одломка и намере јунака може се закључити да он припада типу насилничке личности, али како савремена научна схватања образлажу да такву личност „чине посебности или неки од елемената комбинације биолошке основе, психолошке структуре, психопатолошке и друштвене детерминације“ (Бошковић 2012: 9), дубље увиде пружиће тек аналитичко-синтетички приступ Стаменовом унутрашњем монологу, који је у роману реализован посредно, као доживљени говор. Из њега се открива да до насиља не долази због националних, верских или социјалних разлика, које у случају насилника и жртве нису присутне, већ због љубави према истој жени, према служавки Султани. Дакле, емоција и нагон постају битан насилнички и кримогени фактор, те није нетачно рећи да емоционално нестабилан јунак реагује „импулсивно, на тренутни мотив, нагонски, пркосно, осветољубиво“ (Бошковић 2012: 14). Жељу за осветом Стамен правда сећањем на договор његове и Живине мајке да њихова служавка Султана пође за Живу и истиче да је тај догађај био преломни тренутак за развој одређених психосоматских реакција, које ће касније бити у корену његове насилничке личности и мотива за убиство:

Одавде у трговцу израсте оно рогато трчање, стакласте очи, плажење језика, мекетање предвечерја, симптоматски опасан смех, лавез, бука, магија у којој се више није могло чути да неко разговетно говори, него једино у сећању има мало ваздуха за балалајку Черкеза, негде у тамној башти, иза зида (Филиповић 2000: 3).

Наведени редови сведоче о томе да трговац Стамен пролази кроз интензивне психосоматске реакције које указују на губитак контроле над сопственим телом и умом, на физичко исказивање унутрашњег незадовољства, и упућују на измештеност јунака из стварности, а самим тим и улазак у стање својеврсног трансa, које нарушава способност рационалног расуђивања. Овај налет његових нагонских импулса, како бележи приповедач, праћен је буком, лавезом и магијом која онемогућава разговетни говор, што сугерише потпуно препуштање Стамена ирационалним поривима и додатно подвлачи дехуманизујући аспект његовог стања. Управо оваква експлозија неконтролисане телесности и наговештај агресије јунака који не управља својим поступцима стварају предуслов за разумевање његовог потоњег насилног понашања.

Мада у себи носи психолошку предиспозицију и мотив због којег жели да почини злочин, Стамен у својим мислима покушава да оправда зашто је дозвољено убити Живу, за којег се, услед епилепсије, нарушених појединих когнитивних функција и лошег социјалног статуса, везује позиција немоћи и незаштићености. Тако Вук Филиповић, сликајући портрет Живе као јунакове жртве, веома минуциозно и уверљиво гради лик насилника и указује на вишеслојност и суптилну изнијансираност насилничке личности. Живин ток свести и повратак у детињство и младићке године, у „одломак живота“ (Филиповић 2002: 12), одгонетају да је насилнику тешко

јер треба да дигне руку на човека који је од најранијих дана због болести и њених последица био изложен подсмеху вршњака и алијениран од стране целокупног колектива. Стога, он мора да пронађе разлог зашто убија, да објасни себи да не диже руку на болесног и ништег, већ на подлог; да објасни себи да не повређује добро, него уништава зло. Приповедач о томе говори на следећи начин:

Да би одагнао своје двоумљење у погледу убиства, да би учврстио одлуку, био је принуђен да открије маскираног подлаца у тој филцаној беди без оковратника. Пре него то уради, он је опрезан, он се двоуми, чини му се да носи пуцаљку за шатор са птицама од картона. Он је прилазио по стрмој узвишици. Тражио је сусрет с пакошћу. Није могао да убије ту малу, покретљиву силуету, јер он мора да сруши само оно што се супротставља. Невидљиво није могло да се уништи. Постојала је само могућност за покушај бекства из непогоде свог делиријума (Филиповић 2000: 7–8).

Овај одломак, насићен симболиком и психолошком напетом, сугерише Стаменову унутрашњу борбу, колебање између одлуке да почини убиство и свести о природи свог противника, а самим тим указује на егзистенцијалну кризу јунака и унутрашњи конфликт који надраста сам чин насиља и мотивише даље поступање тј. вербално провоцирање Живе гласинама да он хоће да запали Зарића кулу и физичко приближавање жртви. На том наративно привилегованом месту до изражаја долази пишчев уметнички поступак и чињеница да је роман „пројектован према начелима филмске монтаже“ (Костић 2002: 23). Специфично кретање јунака у простору и брза размена реплика појачавају драматичност и неизвесност тренутка пред извршење насилног чина, али им је вешто контрастиран унутрашњи мисаони ток јунака-насилника, који наткриљују емоцију страха и свест о доминантности над жртвом: „Знао је да овако усправан и раскорачен делује на терзију громадно и стравично, јер тај други човек и не слути да и њему клецају колена и дрхте руке“ (Филиповић 2000: 9). Приповедач се веома свесно враћа осликовању унутрашњих мисаоних и емоционалних хоризоната Стамена, како би од њега изградио што веродостојнију насилничку личност у којој се боре потреба за људскошћу и зверски пориви за деструкцијом. Таква наративна стратегија, потврда је пишевих стремљења да, не осврћући се дубље на социјални статус и друге факторе који су могли утицати на развој преступничког понашања, што детаљније расветли психолошку димензију својих јунака-насилника, да нагласи тежину унутрашњих борби које они воде и које претходе злочину, те да остави сведочанство о појединачним индивидуама као репрезентима косовског човека на размеђи два времена.

Нешто другачијим уметничким средствима и поетичким концептима, слична питања и теме проблематизује у својим приповеткама, сабраним у збирку *Провећравање владара* (1984), и писац Данило Николић. Он посредством јунака-насилника исцртава велелепну „слику послератног

збивања, хронику заблуда, сатирично-хумористички и горки поглед на свакодневна збивања у Метохији“ (Костић 2002: 25). Његови јунаци су изразито живописни и аутентични и дуго остају меморисани у свести читалаца, што је последица ауторовог опредељења да треба „писати само о ономе што је и сам доживео, или су доживели његови бивши познаници, колеге, земљаци“ (Јеремић 1991: 267–268). Ипак, из мозаика ликова издваја се Мони Мурет, муслимански цигански предводник и пословођа ковачке задруге у Пећи, носећи јунак приповетке „Цигански нож“. Његов портрет обликује неименовани приповедач првог лица једине, који се идентификује као некадашњи агент државне тајне службе, и то чини са временске удаљености, јер „дође време када све можеш рећи. Као све што остари, истина се, такође може одбацити. Стара истина никоме не смета. Нова свакоме“ (Николић 2000: 20), тако да у његовој причи треба рачунати са субјективношћу и непоузданошћу наративне перспективе.

Ипак, у приповедачевим сећањима Мони Мурет је представљен као насилник повратник и поновник, који се након Другог светског рата обрачунава са муслиманским албанским становништвом, посебице са скупином која је спроводила насиље у име балистичких идеолошких убеђења. Опазиво је да се Данило Николић, баш као и Вук Филиповић, одлучује да насиље смести у колектив у којем нема етничких и верских разлика и покаже да су се након Рата хришћани и муслимани, Срби и Албанци, већма обрачунавали унутар себе, а не међусобно, како је то стереотипно општеприхваћено. Тако Мони најпре напада на муслиманске покривене жене, покушавајући да их открије и да провери да ли су заиста жене или се иза црног зара крију мушки преступници. У тексту је присутна изразита верска нетрпељивост према покривеној жени: „Пећ се црнела од ходајућих утвара, прекривених тамном свилом од темена до ципела, са прорезом за очи на велу којим су скривале лица“ (Николић 2000: 22), која је наративно функционална у том смислу да је пример како у послератном периоду долази до пада вредности, како света верска начела губе свој смисао и деидеализовано друштво ствара услове за развој насилничких личности и јачање друштвене изолације категорије жртве. Мони је своје насиље искупио новцем, али како даљи ток приповетке потврђује, није престао да прибегава таквим обрасцима понашања, већ његово насиље доживљава своју кулминацију у убиству сопствене супруге и Сефедин-бега, прерушеног у покривену жену.

Занимљиво је да приповедач реконструише шири контекст у којем долази до Муретовог убиства Сефедина, обраћајући пажњу на Сефединово насилничко понашање и на ратне и социјалне околности, које су утицале на развој насилничких предиспозиција код Монија Мурета. Премда ће јунак злочин починити, као што је то случај у претходно анализираним роману *Сирма обала*, из афективног нагона, из жеље да се освети Сефедину што је преотео његову супругу Езру, приповедач инсистира на томе да нису само емоције довеле до чина насиља. Наиме, реч је о „комбинацији утицаја психолошких и социјалних фактора који стимулишу на манифестно

испољавање преласка на криминални акт – извршење кривичног дела“ (Бошковић 2012: 10). Стога, приповедно *ја* циљано успоставља паралелу између увећаног иметка и повишења социјалног статуса Сефедина, које је „завредео“ спровођењем насиља и етничког чишћења у рату, и губитка финансија и социјалног унижења Монија Мурета, који су последица ратног прогона Срба и Црногораца, најчешћих купаца његових изузетних ножева:

Све се одмах променило кад су надрли Немци, заменили их Италијани, подигли се балисти. Кад се срушила зграда без темеља, Југославија. [...] Срби и Црногорци, ојађени, попаљени, пребијани и убијани, протерани, и да су могли, они што су преостали, нису смели да купе ништа што може бити оружје (Николић 2000: 32).

Поигравајући се опозицијом насилник : жртва, у наративу се потцртава да је Муретова жртва најпре индиректно била насилник према њему и да је кључни фактор за њихов однос балистичка тежња ка ширењу и спровођењу идеја етничке чистоће, изузетно подесне за простор Косова и Метохије, за подручје на којем је чест сукоб између различитих народа (в. Бошковић 2012: 16). Редови:

Сефедин, силан и до рата, био се осилио до неба. Челник црних кошуља, предводник хорди у белим капама од ваљаног сукна, вребао је као усуд све што није муслиманско. Уживао је да види дим, згаришта и крв. И понижење, нарочито ако је српско (Николић 2000: 31),

не само да употпуњују приказ Сефедина као насилничке личности, персонификације агресије, етничког фанатизма и непоколебљиве дехуманизоване силе зла која вреба своју жртву и садистички ужива у уништавању, него и оправдавају Муретов злочин. За разлику од Вука Филиповића, код којег је мотивација условљена индивидуалним искуствима јунака, у приповеци „Цигански нож“ Данило Николић истрајава на социјалној и идеолошкој мотивацији насилничке личности и на преношењу поруке о негативном значају неповољног социјалног и материјалног статуса на обликовање, фукоовски одређене, опасне индивидуе и на утемељење њеног насилничког поступања.

НАСИЛНИК ЈЕ ПРИЈАТЕЉ: ПАВЛЕ КАО НАСИЛНИЧКА ЛИЧНОСТ И ЖРТВА ИДЕОЛОШКОГ СУКОБА У „ЗЛОМ ЗАДАТКУ“ ДРАГАНА РИСТИЋА

Специфична насилничка личност главни је актер приповетке „Зли задатак“ Драгана Ристића, објављене најпре у збирци *Раскрића* (1980), а потом у *Анџолоији српске њрозе Косова и Метохије 1945–2000*. Како је реч о писцу који је од својих литерарних почетака неговао „окренутост ратној тематици, заправо моралним дилемама у рату – убити или не убити,

осветити се или не осветити се“ (Костић 2002: 30), није зачудно да је насилничко понашање у овој приповеци повезано са ратним догађањима и међусобним обрачунима. Служећи се несвакидашњом приповедном формом другог лица јединине, писац гради лик Павла, младића који добија задатак од српских партизана да убије Авра, оца свог настрадалог пријатеља Бања, оптуженог за сарадњу са четницима. Од првих редова читалац је увучен у унутрашњу психолошку борбу и драму Павла, чије су мисли усмерене према питањима оправданости и етичности задатка који има да испуни. Њега мучи одговор на, како Мишел Фуко вели, кључно питање на које треба да одговори сваки насилник, а то је питање ко сам ја (в. Фуко 1990: 126), које се у Павловом случају може преформулисати као питање: Да ли сам ја Авру пријатељ или убица? Да ли сам ја жртва идеолошког сукоба четника и партизана или насилник који убија у име идеологије?

Реченице:

Шуњао си се према кући коју си познавао исто онолико колико и своју. [...] Не зна Авро ни откуд си дошао ни што си дошао, зна само да си ти друг његовог Бања и њему више не треба. А тебе је зла намјера нанијела. Дошао си по његов живот! Рекли су да тај живот мора да се узме, а да га узмеш можеш само ти, јер Авро је такав човек; прво пуца, па тек отвара врата, сваком – сем теби. А мора тако. Вргао се Авро међу оне што вас гоне, а за њим иду села и – гдје он, ту и они. Тако су рекли и запријетили да се не врћеш без гласа о његовој или твојој погибији (Ристић 2000: 35).

презентују приповедачево инсистирање на томе да будуће насиље није само ствар његове личне воље и одлуке, већ да је оно наметнуто са позиције моћи и да он треба да „призна, истражи и вреднује себе тј. објасни и открије ко је“ (Фуко 1990: 126) у односу на партизански колектив којем припада, лична афективна познанства и сопствени унутрашњи морални компас. Намера и приповедна стратегија Драгана Ристића јесте да на примеру ове личне судбине покаже да у ратним околностима насилничка личност може свако постати, јер, како је и Ерих Фром забележио, „рату претходе масовне психолошке припреме у виду ширења националних предрасуда, идолатрије послушности, колективног иритирања ега“ (Фром 1976: 151), које толико утичу на човека да и онај који није поседовао патолошка обележја и социјалне диспозиције за насилничко поступање, прибегава таквим облицима поступања.

Нијансирајући Павлове психолошке меандре и дубине, писац тка потребан наратив не само о појединцу у рату, него и о бесмислености конфликта између четника и партизана на подручју Косова и Метохије, подвлачећи датост да „ратови изазивају поремећаје рационалног владања и просоцијалног понашања човека, да га тада обузму страст и мржња, мотиви освете и надвладају бес, паника и страх, па код њега доминирају и дођу до изражаја најнижи и најпримитивнији слојеви менталног функционисања“ (Бошковић 2012: 16).

Ристић је то представио на симболичан начин описујући Други светски рат као симболичку борбу унутар човека, борбу између звери и човека, између примитивног животињског инстинкта и људског разума. Та борба део је Павловог одговора на питање ко је он, да ли је човек или свирепа звер, што је уочљиво у следећем цитату:

И мислиш како Станица не може да прочита твоју намјеру, да у теби види душманина, па да ти то саспе у лице и из тебе истјера Човјека, пробуди Звијер која би кидисала. А она не, она таквом топлином још више успављује Звијер у теби и Човјеку не да да оде – он је присутан у теби, и док те она грли као сина, Човјек у теби плаче и ти с њиме плачеш, иако богзна откад сузу нијеси видио (Ристић 2000: 42).

Овај одломак из приповетке одражава концепт моралне кризе коју је јунак доживео и афирмише идеју да се рат не води само против спољног непријатеља, већ и против сопствених страхова, сумњи и инстинктивних порива. Аутор маестрално користи симболику Човека и Звери да би истакао унутрашњу дуалност личности, у којој саосећање и суровост улазе у непомирљиву конфронтацију, стварајући напетост, чије је разрешење немогуће без свести о сопственој људској суштини. На тај начин ово прозно дело излази из оквира свог специфичног историјског контекста, претварајући се у филозофско промишљање о природи морала у условима екстремног насиља и завређујући универзални уметнички значај.

Међутим, приповедач се не зауставља на томе, напротив, он продубљује моралну дилему јунака Павла, проблематизујући његову запитаност о последицама одлуке: шта ће бити ако се врати у партизанску групу не испунивши наређење, каква ће бити његова даља судбина и да ли ће се другови према њему понашати као према „огољеној грани у јату“, „шугавом псу“ или „моралном адаљу и ништаробу“ (Ристић 2000: 44). Паралелно са том дилемом, аутор проширује значење симболичке опозиције човек: звер, уводећи у њу мотив ђавола, који сукоб из сфере чисто психолошких и етичких промишљања преноси у област религиозног тумачења. Фрагмент:

Дође тако вријеме, па ђаво уђе у човјека, нагна га да насрће на туђ живот, узнемири у њему неке зле силе и он постане opak, звијер постане и то она најгора, најкрвождернија звијер. Ето такав је човјек кад се опљани ратом па изгуби памет (Ристић 2000: 46),

наглашава трансформацију личности под утицајем војне стварности и екстремних моралних изазова. Он сведочи о томе да рат не само да уништава познате друштвене норме, но и индивидуални морални систем човека подређује логици насиља, претварајући јунака у створење које не делује по сопственом избору, већ под утицајем ирационалних, мрачних сила.

Ипак, сва посебност јунака Павла препознаје се на самом завршетку приповетке, када он доноси одлуку и преузима одговорност за свој избор, када у себи прелама да не жели да дозволи себи морални пад и прекорачења

граница добра. Његов одговор на кључно питање јесте да он није насилничка личност, није убица, коју су рат и идеологија од њега покушали да створе, већ је био, јесте и биће Бањов, а самим тим и Авров и Станичин пријатељ. Морал и човечност су однели превагу, коју је јунак платио дизањем руке на себе, као за њега, јединим могућим решењем „злог задатка“. Овакво финале приповетке само је потцртало колико је танка граница између нормалне и насилничке личности, између особе чији су „морални обзир и норме веома ограничени, код које је евидентно одсуство свести о универзалним вредностима и код које изостаје осећање кривице и греха“ (Бошковић 2012: 14) и оне која ту свест чува, и баштини границе између жртве и насилника.

РАТНИ ЗЛОЧИНЦИ КАО НАСИЛНИЧКЕ ЛИЧНОСТИ: БАБУШ И ДУШАН, ЈУНАЦИ ПРОЗЕ ПРЕДРАГА ЦВЕТИЧАНИНА И ДРАГУТИНА МИЋОВИЋА

Особености насилничких личности у рату препознају се и у прози Драгутина Мићовића, „једног од најбољих хроничара Метохије у ратном периоду, посебно Пећи у годинама окупације, као и пре и после тога времена“ (Костић 2002: 51), и Предрага Цветичанина, чије је стваралаштво „типичан косовски вез, пун раскошних и симболично тајанствених шара, у којима је садржана жудња за пуним животом, какав је на овом простору увек измицао“ (Костић 2002: 80). Супротно свим претходно анализираним књижевним делима, у Мићовићевој приповеци „Бабуш“ (1975) и Цветичаниновом роману *Крајковечник* (1972), прецизније, његовом одломку „Само-брдо“, који је публикован унутар антологије *Свила у њејелу*, јунаци-насилничке личности за своје жртве бирају јунаке који су другачијег етничког и верског идентитета. Тако у њима долази до изражаја колико је Космет у периоду од 1939. до 1945. године био „пример сиромашног, периферног друштва раздираног сукобима, у којем је централна државна власт била номинална током великог дела његове историје“ (Дејзингс 2005: 18), али и колики утицај етнички и верски идентитет имају на формирање насилничке личности.

Обликујући приповедну ретроспективну исповест главног јунака целине „Само-брдо“ Душана, Предраг Цветичанин опризорава разубуђенију слику ратног сукоба и доноси причу о особеностима балистичког покрета, који је на територији Космета посебно био активан последњих година Другог светског рата. У изразито негативном и националистички маркираном дискурсу приповеда се о њиховој побуни и начину на који је Душан учествовао у пружању отпора:

Потепани доста балисти. Да потепани. У децембру четрдесет четврте Ђазим Лугађаја ударио је на Урошевац, а Мула Идриз на ослобођено Ѓијилане. Већ сам Ђазима и Азем Главицу гонио једним делом Ударне према селу Плешине, кад ми јавише да неколико хиљада балиста

под Мула Идризом напада Гњилане, разбија месну јединицу и Македонску бригаду. Убрзани марш довео нас је у Гњилане за три сата. Десило се а да нисам могао зауставити. [...] Сâм сам стрељао два своја вршњака, близанца, унука Дестана Муџера, Фетаха и Вебију, стрељао сам их изблиза, у потиљак (Цветичанин 2000: 134).

Његово деловање је представљено као неминовност, као једини могући начин да се одбрани од непријатеља, да сачува аутономију свог српског колектива и хришћанске заједнице. Но, проток времена, животна искуство и поновни сусрет са дедом и оцем младића које је убио, мењају Душанов поглед и осликавају сву психолошку комплексност насилничке личности у рату. Дестанове речи: „Иди својим путем, крв је намирена. Имаш моју бесу“ (Цветичанин 2000: 137) иницијатори су осећања кривице и греха код Душана. Његов унутрашњи монолог открива да са временске удаљености и из мирнодопског тренутка појединац другачије сагледава ратна дешавања, да схвата да су тада његово поступање одликовали „емоционална нестабилност, слаба контрола афеката, пркосно и агресивно понашање, напрасност“ (Бошковић 2012: 14), а да у време мира разум и промишљеност односе превагу над емоцијама и нагонима.

Реченице:

Куда ти лута душа? Може ли исти човек да чита Вергилија и пуца људима у потиљак? Као што видиш, може. Али, пуцао си у осамнаест година а читао *Енејиду* у тридесет. Да си је читао у осамнаест пуцао би опет. Али у тридесетој не би пуцао и да ниси читао. Ниси целог живота исти човек. Какав бих био да нисам никад стрељао? Сасвим здрав. Сумњам. Никад здрав. Посрамили су те данас и Фериз и Дестан. Прости људи, неписмени, али људи. Шта је у њиховим душама. У Феризовој, рецимо – годинама већ! А, друже (Цветичанин 2000: 139),

постављају суштински проблем природе насиља и трансформације насилничке личности кроз време, доводећи у питање могућност моралног преображаја. Душан у суочавању са сопственом прошлошћу контрастира интелектуално уздизање и зверско насиље, закључујући да култура сама по себи није довољна да спречи злочин. Он наглашава да се човек мења, али да ова промена није нужно последица читања или учења, већ биолошке и психолошке зрелости, што имплицира да злочин није ствар знања, већ искуства и зрелости. У завршном делу, поентира да су неписмени људи, попут Фериза и Дестана, морално супериорнији над њиме, јер су му опростили и научили га да писменост и образовање не морају нужно довести до моралности и хуманости.

Док је у овом роману тежиште на психолошкој и етичкој димензији насиља, у приповеци „Бабуш“ у фокусу су социјалне предиспозиције које утичу на формирање насилничке личности и испољавање нетрпељивости према ономе ко је Други и другачији. Посреди је прича о јунаку који је

„изненада у ратном метежу завредио тобожње господство и од старог пијанца и пандура дошао до инспектора“ (Костић 2002: 52), те се не сналази најбоље у новом окружењу и измењеној позицији на социјалној лествици. Немачки рајх, коме је пристао да служи, настоји да од њега направи, фукоовски речено, опасног човека којег ће карактерисати морална болест, нарушени инстинкти и идентитетска дегенеративност (в. Фуко 1990: 139), човека који ће без проблема ударити на свој народ да заштити интересе Хитлера.

И то се и догађа. У Бабушу се лако препознаје поданичка фигура, личност која без емоција и оклевања извршава сваки задатак и која се подједнако лоше односи и према својима и према странцима. Његова безлична и подређена позиција одражава трагично стање особе која је изгубила морални компас и постала оруђе моћније силе, не доводећи у питање наређења која добија од власти. Речи његовог претпостављеног Сејди Бега:

Одбрана великог њемачког Рајха је и наша интимна ствар. Реците шта треба да учинимо [...] Морамо да обезбиједимо митровачки пут. Нарочито мостове. Бабуше, од Ругове до Љутовице и Митровице, не смије длака да фали даја Хитлеру. Ја сам дао бесу (Мићовић 2000: 143),

илуструју моралну деградацију појединца и уништавање националног идентитета у рату. Бабушево понашање, лишено унутрашњих доживљаја и рефлексивности, указује на претварање човека не само у хладнокрвног насилника, него и у механичког извршиоца наређења, што јунака проглашава универзалним симболом губитка људске слободе и достојанства у режимима диктатуре и тоталитаризма.

Изразита социјална и психолошка димензија Мићовићеве приповетке и Цветичаниновог романа, као и раније интерпретираних остварења Вука Филиповића, Драгана Ристића и Данила Николића, учинила је да се њихова проза доживи као документарна слика једног времена и алманах насилничких личности које су то време рата, страха и зла обележиле. Мада су ови аутори сами били сведоци насиља албанске већине над српском мањином на Косову и Метохији, силовања, убијања, паљевине имања, преоравања српских гробаља, уништавања споменика културе и верских објеката (в. Костић 2002: 12), они су одлучили да питање насиља и насилничких личности креативно транспонују у свој прозни свет тако да њиме пошаљу поруку о томе да феномен насиља на Косову и Метохији није искључиво везан за опозицију ми : други, Срби : Албанци, хришћани : муслимани, већ да прекорачује задате границе и брише поделе. Чини се да су то учинили са намером да будућим поколењима која ће читати њихову прозу покажу да се морају кретати ван стереотипа и веровати у могућност успостављања модела мултикултуралности на Косову и Метохији, несвесно потврђујући мисао да је прави уметник, како је то рекао Божидар Милидраговић, онај који је окренут бићу које долази и верује да ће оно дати смисао његовом прошлом раду (в. Милидраговић 1970: 207–208).

ИЗВОРИ

- Милидраговић 1970: Божидар Милидраговић. *Уметник Золѝ*. Београд: Просвета.
- Милидраговић 1984: Божидар Милидраговић. *Продан на Косову*. Београд: Народна књига.
- Мићовић 2000: Драгутин Мићовић. „Бабуш“ у: *Свила у њејелу – Антилооѝја срѝске ѝрозе Косова и Меѝохије* (ур. Драгомир Костић). Приштина: Институт за српску културу, стр. 140–148.
- Николић 2000: Данило Николић. „Цигански нож“ у: *Свила у њејелу – Антилооѝја срѝске ѝрозе Косова и Меѝохије* (ур. Драгомир Костић). Приштина: Институт за српску културу, стр. 20–34.
- Ристић 2000: Драган Ристић. „Зли задатак“ у: *Свила у њејелу – Антилооѝја срѝске ѝрозе Косова и Меѝохије* (ур. Драгомир Костић). Приштина: Институт за српску културу, стр. 35–48.
- Филиповић 2000: Вук Филиповић. „Кад месец изађе“ у: *Свила у њејелу – Антилооѝја срѝске ѝрозе Косова и Меѝохије* (ур. Драгомир Костић). Приштина: Институт за српску културу, стр. 1–19.
- Цветичанин 2000: Предраг Цветичанин. „Само-брдо“. *Свила у њејелу – Антилооѝја срѝске ѝрозе Косова и Меѝохије* (ур. Драгомир Костић). Приштина: Институт за српску културу, стр. 130–139.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонијевић 2015: Ненад Антонијевић. Ратни злочин на Косову и Метохији: 1941–1945. године (докторска дисертација). Београд: Филозофски факултет.
- Бован 1995: Владимир Бован. „Народно стваралаштво и књижевност“ у: *Косово и Меѝохија ѝоком векава ЗУБЉА*. Ур. Василије Крестић. Приштина: Григорије Божовић, 119–232.
- Бошковић 2012: Мило Бошковић. „Психосоцијалне карактеристике насилничке личности“ у: *Зборник радова Правноѝ факултѝеѝа у Новом Саду 1 / 2012*. Нови Сад: Правни факултет, 7–19.
- Дејзингс 2005: Гер Дејзингс. *Релиѝија и иденѝитѝетѝ на Косову*. Београд: Библиотека ХХ век.
- Јеремић 1991: Драган Јеремић. „Приповедачка уметност Данила Николића“. *Повраѝац у Меѝохију: изабране ѝриѝовейѝке*. Београд: Српска књижевна задруга, 265–281.
- Костић 2002: Драгомир Костић. *Срѝска ѝроза на Косову и Меѝохију (1945–2000)*. Лепосавић: Институт за српску културу – Приштина.
- Музела 2022: Simone Musella. *The brutalization of politics in international historiography*. Naples: University of Naples “Federico II”.
- Требјешанин 2013: Жарко Требјешанин. „Ликови, процес њиховог грађења у романима Светлане Велмар Јанковић“. *Књижевна иѝѝорија* (ур. Миодраг Матицки), год 45, бр. 151, Београд: Институт за књижевност и уметност, 795–812.
- Фром 1976: Ерих Фром. *Анаѝѝѝија ѝудске дестѝрукѝивностѝи*. Загреб: Напријед.
- Фуко 1990: Michel Foucault. “The Dangerous Individual”. *Politics, Philosophy, Culture* (ed. Michel Foucault, Alan Sheridan, Lawrence D. Kritzman. London: Routledge.

Maša Lj. PETROVIĆ

VIOLENT PERSONALITIES AS CENTRAL CHARACTERS
IN PROSE WORKS FROM THE ANTHOLOGY OF SERBIAN PROSE
OF KOSOVO AND METOHİJA (1945–2000)

Summary

Given that Serbian prose from Kosovo and Metohija, produced between the end of World War II and the close of the twentieth century, emerged under challenging political and historical circumstances, was often treated as the literature of a national minority, and represented a literary discontinuity—beginning anew after the war without relying on previous literary traditions—this paper aims to examine whether a cohesive poetic element can be identified in the portrayal of the violent protagonist as a recurring character type, thus establishing a link among the diverse poetics of Kosovo-Metohija prose writers. By analyzing examples from the novels *Steep Shore* (*Strma obala*, 1961) by Vuk Filipović and *Kratkovečnik* (1972) by Predrag Cvetičanin, as well as the short stories “Gypsy Knife” (“Ciganski nož”, 1951) by Danilo Nikolić, “Evil Task” (“Zli zadak”, 1980) by Dragan Ristić, and “Babuš” (1975) by Dragutin Mićović, this study applies a psychological and emotional approach to literature, analyzing the statements, actions, and interpersonal relationships of the protagonists. The psychological structures and specific social characteristics that classify these characters as violent personalities are emphasized. By focusing on the nature of the violence they commit and the national, religious, and sexual identities of the individuals or collectives subjected to it, this paper argues that these literary works suggest that violence in Kosovo and Metohija is not exclusively framed by the dichotomy of us vs. others, Serbs vs. Albanians, Christians vs. Muslims. Instead, as Michel Foucault asserts, “the real problem that was everywhere in force is the problem of the dangerous individual”. These authors show that in times of major conflict and its aftermath, external violence often leads to internal fragmentation. Communities under pressure turn suspicion and aggression inward, eroding unity and trust. Thus, war persists beyond its formal end, reshaping society through internal tensions and divisions.

Keywords: violent personality, violent hero type, psychological structure of characters, social characteristics of characters, Serbian prose of Kosovo and Metohija, psychological and emotional approach to literature.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)(497.115)(0.82)

323.1:930.85(497.115)(082)

94(497.115)(082)

316.422(497.115)(082)

ЛИЧНОСТ у савременом свету : идентитет,
хетерономија и насиље : случај Косово и Метохија :
тематски зборник научних радова / [уредили и
приредили Ивана Раловић, Соња Шљивић]. - Приштина
[тј.] Лепосавић : Институт за српску културу ; Београд :
Академија за националну безбедност, ; Симферопол,
Руска Федерација : КФУ В. И. Вернадски, 2025
(Краљево : Graficolog). - 818 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Стр. 15-18: Уводна реч / Марија
Јефтимијевић Михајловић. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад.
- Summaries.

ISBN 978-86-82736-15-8

а) Српско питање -- Косово и Метохија -- Зборници
б) Национални идентитет -- Културни аспект -- Косово и
Метохија в) Косово и Метохија -- Историја -- Зборници

COBISS.SR-ID 171850249